

Odzivi

Odgovor na recenzijo Simona Purgerja

Čeprav se je morda zazdelo, da so se polemike okoli Slovenskega zgodovinskega atlasa nekoliko polegale, se še vedno najdejo ljudje, ki skrbijo, da informacije o atlasu ne bi šle v pozabo. Nekateri sodelavci se trudimo za njegovo promocijo na predstavitev po Sloveniji, kjer smo lepo sprejeti, ob tem pa poslušamo tudi pohvale in dobrohotne pripombe. Po drugi strani pa se še vedno oglašajo kritiki, ki sicer ne slovijo najbolj po svojih historiografskih študijah, a se kljub temu vztrajno zaletavajo v predzadnje poglavje atlasa Slovenci v Jugoslaviji in poskušajo pokazati domnevne slabosti, pomanjkljivosti in izkrivljanja zgodovinske resnice, ki naj bi jih zakrivil avtor tega dela atlasa, ki je tudi avtor tega odgovora.

Za Kroniko je recenzijo atlasa napisal Simon Purger, ki je sledil modelu kritik, ki so ga na račun Slovenskega zgodovinskega atlasa objavili večinoma v katoliških in politično desno orientiranih časopisih. Nanje sem že odgovoril v časopisu Pogledi, 25. novembra 2011, v prispevku Zakaj ne bom pisal odgovorov in zakaj jih morda niso pisali drugi pozvani zgodovinarji (odgovor je dosegljiv tudi na spletnih straneh Pogledov). Ker je tokrat recenzija naslovljena na ugleden slovenski znanstveni časopis, sem se vendarle odločil, da bom dodal tudi nekaj misli o tokratni recenziji. Priznati moram, da mi zagovarjanje pred tribunalom ne povzroča prav nobenega veselja, saj lahko svoje delo ocenjujem kvečjemu kot nesmiselno bojevanje z mlino na veter. Odgovarjanje na vedno enake očitke človeka spravi v slabo voljo, saj se sooča z dejstvom, da njegovim argumentom nasprotna stran sploh ni pripravljena niti prisluhnuti.

Simon Purger se je v recenziji predstavil kot učitelj zgodovine in »iskalec resnice«. Kaj naj bi to bilo, bom pustil ob strani, saj je včasih dovolj poiskati zgolj dejstva, tudi tista, ki niso ravno najbolj po tvojem okusu, in jih sprejeti kot bolj ali manj slavni del naše skupne preteklosti. V nadaljevanju ocene se je kritik skliceval na etične dimenzije, ki jih je pogršel v delu atlasa, a pri tem pozabil omeniti, na katere dimenzije misli in katere naj bi bile po nje-

govem mnenju ustrezne ter kdo mu je zagotovil, da so ravno njegova etična stališča najbolj pravilna in obvezujoča za vse ljudi. Kot zgodovinar sem se ob prebiranju knjig vedno krepko zamislil ob soočanju z idejami zagovornikov ene in edino veljavne in zveličavne resnice. V njenem imenu so namreč skozi zgodovino ljudi drugačnih prepričanj, rodu, vere, spola ali kakšne drugačne drugačnosti kamenjali, jih metali zverem, pošiljali na grmade ali v taborišča. Sedaj so ti časi, upam, mimo, še vedno pa se najdejo ljudje, ki bi drugačne misli radi poslali daleč stran iz našega sveta, ki sme biti urejen le po meri zagovornikov edine resnice.

Tako kot nekateri drugi kritiki je tudi Simon Purger najprej pohvalil atlas, ob tem izpostavil velik poudarek na cerkveni zgodovini, nato pa se z veliko dozo kritičnosti lotil le enega poglavja. Pisci kritik, skupaj s tokratnim, se očitno ne morejo sprijazniti z dejstvom, da je založba Nova revija k sodelovanju pri nastajanju atlasa pritegnila sodelavca (tj. pisca tega odgovora), ki po njihovem mnenju izhaja iz »napačnega« politično-ideološkega spektra in se zaradi tega ni pokoril njihovi edino veljavni razlagi zgodovinskega dogajanja sredine in druge polovice 20. stoletja na Slovenskem. »Iskalec resnice« se je s kritiko vrnil v vrste tistih, ki ne dojamejo, kaj naj bi Slovenski zgodovinski atlas sploh bil. Prav to neprepoznavanje cilja atlasa je ena izmed najbolj nerazumljivih zadev tega (brezplodnega) polemiziranja. Za kritike (in tudi Simona Purgerja) je vsega iz 2. svetovne vojne in njenega konca absolutno premalo. Vsakdo, ki je atlas že imel v rokah, pa je na njegovih platnicah lahko prebral naslov dela kot Slovenski zgodovinski atlas in ne npr. Atlas 2. svetovne vojne na Slovenskem. Dogodkom in letom te vojne je v atlasu v primerjavi z drugimi obdobji namenjenih že dovolj (oz. morda celo preveč) strani. Druga svetovna vojna tako zavzema dvanajst strani zemljevidov, prav toliko kot neprimerno daljše obdobje med obema svetovnima vojnama, oz. več kot Rimska doba od 1. do 5. stoletja ali zgodnji srednji vek od 6. do 10. stoletja (ti dve obdobji sta prikazani na desetih straneh zemljevidov). Gledano iz tega zornega so zahteve, kaj vse bi še morali dodati iz obdobja sredine 20. stoletja, precej neresne. Zakaj nam kritiki, med njimi tudi Simon Purger, ne pojasnijo, zakaj bi se morala slovenska zgodovina omejiti na

eno, sicer pomembno, toda relativno kratko obdobje? Iz tovrstnega nerazumevanja cilja atlasa izhajajoče ocene o zamujenih priložnostih, da bi bolje pojasnili ta ali oni dogodek, da bi dali več poudarka temu ali onemu datumu in ga dodatno pojasnjevali, si seveda ne zaslužijo dolgih odgovorov. Temeljna razhajanja glede interpretacij nekaterih dogodkov se v zgodovinski znanosti pojasnjujejo na straneh problemsko ožje zastavljenih znanstvenih člankov ali znanstvenih monografij, ne pa v pregledno pisanih poglavjih atlasa.

Kljub mojim jasno izraženim stališčem in zavrnitvam nekaterih kritik v Pogledih je Simon Purger brez kančka dvoma zapisal, da bo izpostavil »nekaj upravičenih kritik in opažanj«. Zaustavlja se na podobnih točkah kot prejšnji kritiki, ki bi se radi zgodovinopisja nedemokratskih komunistov osvobodili tako, da bi ga pahnili v naročje nedemokratskih protikomunistov. Metodologija kritike se ne razlikuje od tiste, ki sem jo zavrnil že v Pogledih. Naštevam, kaj pogrša, potvarja avtorjeve (tj. moje) misli in zavaja s svojimi sklepi.

Najprej se zaustavimo pri tistih, kjer bi si kritik želel obširnejšega opisa in dodatnih pojasnitev. Za ustanovitev Protiimperialistične fronte kot temelj za državni praznik pravi, da »v Atlasu ni omenjen niti ne razložen«. Morda je torej odstavek na strani 163, ki sem ga vnovič prebral po prejetju Purgerjeve ocene, v njem pa so navedene osnovne informacije o Osvobodilni fronti, Protiimperialistični fronti, prvotnem koalicijskem značaju in nato prevzemu vseh vzvodov odločanja v roke Komunistične partije, zgolj moj privid in sem ponovno prebral nekaj, kar v knjigi, kot trdi kritik, sploh ni zapisano. Če gre dejansko za moj privid, bi se lahko strinjali tudi s kritikovo oceno, da »je vloga Komunistične partije Jugoslavije (Slovenije) prikazana preveč enoznačno, njena izključna podreditev narodno-osvobodilnega boja za ceno totalitarne sistema pa premalo reflektirana oziroma izpostavljena.« Moj stavek – »Komunistična partija je želje po povojnem prevzemu oblasti zakrila z gesli o osvobodilnem boju, toda že med osvobodilno vojno je dejansko prevzela vse vzvode odločanja« – očitno po mnenju »iskalca resnice« ne namiguje na nič podobnega! Pogreša še kaj več o bitki pri Dražgošah, da bi se razjasnil »mit«, ki ga sicer ne definira (v čem to bitko pojmuje kot mit). Kaj več o omenjenih vprašanih bo moral kritik – vnovič ponavljam – poiskati v temeljnih študijah za posamezni problem, kar vsekakor ni namen Slovenskega zgodovinskega atlasa.

Med številnimi zadevami, ki jih Simon Purger pogrša, so tudi »partizanska in titoistična taborišča«. Tudi ob uporabi teh pojmov nam ne razloži njihovega izvora in pomena. Pogreša jih zlasti »v spremnem tekstu«, saj naj bi bila tovrstna taborišča na zemljevidu »premalo jasno označena«. Toda omenjeni zemljevid le sledi stilu prejšnjih zemlje-

vidov, ki prikazujejo demografske posledice vojne, tako da je simbol za taborišče enak kot na zemljevidu nemških koncentracijskih taborišč, ki prav tako niso posebej omenjeni v besedilu (saj so za tiste, ki so večji branja zemljevidov, označbe na njih po mojem mnenju dovolj jasne). Le kako, da kritik pri enakem stilu in znaku za nacistična in komunistična taborišča meni, da je pomanjkljiv le en zemljevid? Ali meni, da bi morali tudi na zemljevidu fašističnih in nacističnih taborišč v legendi zapisati »koncentracijsko taborišče« nadomestiti s kakšnim drugim imenom? Priznam pa naj, da na imena »hitlerjanska taborišča«, »mussolinijevska taborišča« ali »paveličevska taborišča« v resnih zgodovinskih atlasih še nisem naletel.

Metoda potvarjanja zapisanih besed je v Purgerjevi recenziji najbolj vidna v delu, ki se dotika povojnih pobojev. Tudi on se pridruži že v nekaterih prejšnjih kritikah izraženemu stališču, da močno pogrša zemljevid povojnih pobojev, čeprav sem že v odgovoru v Pogledih zapisal, da so vse žrtve, kar se mi zdi edino smiselno, obravnavane skupaj in prikazane na enem zemljevidu. Toda »iskalec resnice« je v svoji kritiki zapisal kar nekaj nesmiselnih ocen. Tu ne mislim le na njegovo oceno, da gre za »tragični dogodek«, saj sem v besedilu dogajanje po koncu vojne ocenil kot »zločinski poboj« (tragični dogodek sta lahko tudi prometna nesreča ali pa naravna nesreča, npr. snežni plaz). Da je za dejanji stal najvišji državni vrh, sem jasno poudaril tudi v spremnem besedilu pod zemljevidom. Kritik pa je šel še korak naprej in brez zadržkov zapisal, da se je to zgodilo »z ukazom najvišjega državnega vodstva«. Obžalujem le, da ni tega razkritja podkrepil z navedbo, kje je ta ukaz prebral ali videl, saj bi s tem pomagal tudi drugim raziskovalcem teh dogodkov in jih napotil na mesto, kjer bi lahko o tragičnih dogodkih oz. zločinih izvedeli še kaj več. Iz mojih ocen povojnega obračunavanja s civilisti, razoroženimi pripadniki poraženih enot in pripadniki tujih narodov je Simon Purger izpeljal popolnoma nerazumljiv sklep, da s tem sugeriram, »da je bil (zločinski) poboj vrnjenih ujetnikov s Koroške pravzaprav (upravičena) posledica njihove (enako zločinske) kolaboracije.« Po večkratnem branju svojih stavkov sem v njih zaman iskal v Purgerjevih besedah zapisan sklep; pravzaprav sem v njih zaman iskal tudi nekatere besede iz omenjenega Purgerjevega citata, ki jih je kritik samovoljno dodal, da je lahko izpeljal svoj absurden sklep. Pod tovrstni zaključek se ne morem podpisati in se tako izpeljani sugestivnosti rade volje odpovem in jo prepuščam logiki svojega kritika. Ta je v absurdnem stilu nadaljeval še naprej, tako da sem se ob njegovem zapisu, da pogrša omembo, da je poboj potekal »brez ustreznih sodnih postopkov«, kar malce nasmehnil. Ne vem, kako je Simon Purger pravno podkovan, toda bralce bi ob tem le moral malce prosvetliti in

jim razkriti, v katerih sodnih spisih je že naletel na obsodbo na »zločinski poboj«.

»Iskalec resnice« se je, kot že nekateri drugi kritiki, obregnil ob zemljevid 2. svetovne vojne v letih 1939–1942. Tudi kritikam na ta račun sem obširneje odgovoril že v omenjenem odzivu v Pogleidih, v katerem sem naštel nekaj zgodovinskih atlasov iz zahodnega sveta, ki uporabljajo enak stil zemljevida, ki mu zatorej ni mogoče očitati »komunistične« zasnove. Gospod Purger je dodal, da je »zavajajoč« tudi zemljevid Evrope v času hladne vojne, saj naj bi ob njem lahko dobili vtis, »da smo bliže Avstriji in Švici kot državam vzhodnega socialističnega bloka«. Kakšen vtis je dobil on, ne nameravam komentirati, saj za to nisem usposobljen. Tudi pojem »bliže« je lahko definirati na več načinov, denimo tudi geografsko. Gledano iz Ljubljane je Avstrija Slovencev vsekakor bližje kot pa države nekdanjega Varšavskega pakta; zemljevid namreč prikazuje vojaške pakte iz časov hladne vojne, ne pa političnih sistemov. V orisanem času je veliko več Slovencev hodilo in potovalo v Avstrijo kot v druge komunistične države, če pa je bila komu »bliže« kakšna komunistična država in je raje potoval v tisto smer, je bila to stvar njegove osebne izbire. Upoštevati pa moramo, da je bila pot na Vzhod lahko bolj naporna, saj si je moral za nekatere smeri popotnik pridobiti posebna dovoljenja, medtem ko je bila pot na Zahod običajno manj zapletena. Ni tudi jasno, zakaj bi bila za Jugoslavijo sporna uporaba enake barve kot za druge države, ki niso bile blokovski povezane v vojaške pakte. Če gospod Purger meni, da bi morali Jugoslavijo poobarvati enako kot druge komunistične države, mora strokovni javnosti razodeti še skrivnost, kdaj je bila Jugoslavija članica Varšavskega pakta oz. kdaj je iz njega izstopila. Zanimivo je tudi, da je »iskalec resnice« včasih pogrešal kakšno pojasnitev več v besedilu. Ravno v tem primeru pa bi ustrezno pojasnitev, da so tudi v zahodnem svetu po odpiranju Jugoslavije mejo železne zavese risali na jugoslovanski vzhodni meji, lahko prebral v spremnem tekstu. Ali tega ni storil, ker je zapis slučajno spregledal? Ali pa mu ne verjame, ker ga je napisal drugače misleči? Lahko pa bi zgolj pobrskal po zemljevidih na spletu in bi ugotovil, da obstaja množica zemljevidov, ki rišejo mejo železne zavese na zahodnih mejah Jugoslavije (večinoma za obdobje prvih povojnih letih), prav tako pa tudi množica zemljevidov, na katerih je železna zavesa narisana na jugoslovanskih vzhodnih mejah in prikazuje stanje kasnejšega obdobja hladne vojne, tako kot po njegovem mnenju »zavajajoči« zemljevid v našem atlasu. Na precejšnjem delu zemljevidov bo lahko tudi zaznal, da sta Avstrija in Švica narisani z enako barvo kot Jugoslavija in da to nikakor ne označuje enakega političnega sistema. Torej pri zemljevidu v Slovenskem zgodovinskem atlasu sploh ne gre za unikum. Naj ob tem dodam

še, da drugi nacionalni atlas, ki jih imam ravno pri roki, npr. avstrijski ali slovaški, sploh nimajo zemljevidov, ki bi razvoj njihovega naroda ali države umeščali v širši evropski kontekst, kot jih ima Slovenski zgodovinski atlas.

Naslednja kategorija kritik na račun atlasa pa je namenjena določenim interpretacijam, s katerimi se Simon Purger nikakor ne strinja. Žal nam v svojem iskanju resnice ne razkrije, zakaj zagovarja drugačna stališča in od kod je povzel svoje ocene dogajanja na Slovenskem med 2. svetovno vojno in po njej. Pri tem sledi tezam, ki so nastale že med vojno v političnem taboru meščanskih strank in jih je po vojni v tujini intenzivno razvijala slovenska politična emigracija. Zanimivo bi bilo izvedeti, zakaj avtor tako prisega na to razlago dogajanja? Ker se sklicuje na svojo zgodovinarsko izobrazbo in ker slučajno poznam način mišljenja in dela kolegov s slovenskih fakultet, sem skorajda prepričan, da na svoji študijski poti ni bil deležen tako enostranskih in ozkih pogledov. Če bolj zaupa interpretacijam, ki imajo v strokovnih krogih le omejen vpliv, bi v polemiki vsekakor moral poudariti, zakaj se ne strinja z ocenami iz temeljnih zgodovinskih študij o tem obdobju.

Simon Purger mi tako očita, da zakrivam dejstvo, da je bil cilj Komunistične partije izvedba revolucije. Sam sem izpostavil, da je bil glavni cilj komunističnega vodstva prevzem oblasti po vojni; jasno je menda, da so se lahko lotili revolucionarnih ukrepov šele po tem, ko so se dokopali do popolne oblasti. Za povojni čas pa sem jasno zapisal, da so si jugoslovanski komunisti za zgled vzeli boljševike iz prve komunistične države Sovjetske zveze in da so stremeli k popolnem posnemanju njihove politike. Cilji komunistične oblasti bralcu teh strani nikakor niso zakriti, čeprav morda pri razlagi pogreša to ali ono besedo. Ideja prevzema oblasti in radikalnega preustroja družbe je tudi iz mojega besedila več kot očitna.

Med interpretacijami, ki so že doslej povzročale precejšnja razhajanja v bolj ali manj strokovnih krogih, je tudi ocena, zakaj je prišlo do sodelovanja z okupatorjem. Simon Purger pri tem sledi oceni o komunističnem nasilju kot primarnem vzroku za tovrstno politiko dela slovenske politike. Tezo so v precejšnji meri zagovarjali tisti slovenski politiki, ki jim je vojni čas odnesel predvojno politično moč in ki so tudi na tak način opravičevali svoje pogosto protislovne odločitve, zlasti na začetku vojnih let. Zagovornikom tovrstne interpretacije so bila že prej postavljena vprašanja, na katere niso uspeli prepričljivo odgovoriti, objava knjige Bojana Godeše *Čas odločitev: katoliški tabor in začetek okupacije* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2011) pa je verjetno prinesla dokončni poraz interpretacije, ki je že prej slovela na trhlih temeljih. Godeša je v svoji odločni analizi več kot prepričljivo dokazal, da je najmoč-

nejša politična stranka na Slovenskem že pred vojno iskala rešitev skorajda izključno le v naslonitvi na sile osi. Do preobrata v njeni politiki je prišlo šele med vojno kot posledica popolnega fiaska dotedanje politike. »Iskalec resnice« mi sicer očita, da so nekateri dogodki premalo pojasnjeni, premišljeni ali reflektirani, nato pa enostavno zavzame stališče, ki zanj očitno predstavlja pravo resnico, a nam ob tem ne pove, zakaj jo zagovarja, kako je prišel do nje in v katerih analizah je utemeljena. Z edino resnico se je po njegovem mnenju preprosto potrebno strinjati. Kaj naj si torej mislimo ob opisih iz Godeševe knjige, da je bilo vodstvo slovenske katoliške stranke že pred vojno pripravljeno na sodelovanje s silami osi in da so jih tuji diplomati ocenjevali kot tisto stranko, ki se v Jugoslaviji najbolj nagiba na nemško stran? Vse to se je odvijalo že precej pred tem, ko je osvobodilno gibanje sprožilo teroristična dejanja proti drugače mislečim, kar je v uvodnem besedilu k temu delu atlasa prav tako omenjeno in torej nikakor ni zamolčano. Ne pristajam pa na logiko, da je neka politika krenila po neki poti zato, ker bo njej nasprotna politika kasneje krenila po nasprotni poti.

Nepoznavanje strokovne literature je Simon Purger pokazal tudi pri oceni, da so »očitki, da meščanske stranke po koncu vojne niso skušale obnoviti delovanja in jih oblastem niti ni bilo treba prepovedati«, neresni. Naj najprej omenim, da gre za nekorektno povzemanje (oz. potvarjanje avtorjevih besed). V mojem zapisu je jasno navedeno, da so nekatere stranke v Srbiji in na Hrvaškem obnovile delovanje, da pa se besede iz Purgerjeve navedbe nanašajo le na stranke v Sloveniji (kar iz Purgerjevega zavajajočega zapisa ni razvidno). Če bi bil teror komunistične oblasti tako preprost odgovor na vsa vprašanja, bi nam moral »iskalec resnice« pojasniti, kako da je bilo največ strank ustanovljenih prav v Srbiji, ki je bila osvobojena že jeseni 1944 in v kateri so nove oblasti politične nasprotnike preganjale že pol leta pred prevzemom oblasti v Sloveniji. Razlike v moči politične opozicije po vojni po republikah so bile v strokovni literaturi sicer že deležne pozornosti, ker pa je imel pri tem prste vmes tudi avtor tega zapisa (Aleš Gabrič: *Opozicija v Sloveniji po letu 1945. Prispevki za novejšo zgodovino*, 2005, št. 2, str. 97–120), mi je povsem jasno, da jim kritik očitno ne zaupa. Bom pa le komentiral zapis, ki ga je Purger prav tako ocenil kot neresnega, da bi Ljudska fronta lahko zmagala leta 1945 na volitvah tudi v drugačnem političnem vzdušju.

Pustimo ob strani dejstvo, da so na prvih povojnih volitvah po večini evropskih držav, tudi zahodnih demokracijah, zmagovale leve stranke. Tudi zahodni diplomati so iz Beograda nadrejenim poročali, da Tito uvaja sovjetski tip komunistične vladavine, da pa so za vzpon pred vojno nepomembne komunistične stranke do popolne oblasti odgovorne tudi najmočnejše predvojne stranke, ki so državo pustile v razsulu in pri ljudeh izgubile večino zaupanja.

Na koncu svojega pisanja si bom »izposodil« metodo kritikov mojih zapisov v Slovenskem zgodovinskem atlasu in jo uporabil na primeru enega od zapisov Simona Purgerja. Po uporabi selektivnega branja in zavajanja bi ga npr. povprašal, zakaj je pri omenjanju predstavitev cerkvene zgodovine navedel večinoma katoliške in jim dodal še protestantske skupnosti, zamolčal pa, da je v atlasu tudi zemljevid Razvoj nekatoliških verskih skupnosti med letoma 1781 in 1918. Nato bi v stilu kritikov nadaljeval: Ali jih moti, da v Sloveniji obstajajo tudi druge verske skupnosti? In po ugotovitvi, da je izgonu Judov posvečeno absolutno premalo pozornosti in da morda pogrešamo poseben zemljevid na to temo, bi gospoda Purgerja vprašal, ali lahko iz tega sklepamo, da se strinja s takšnimi dejanji? Toda takšen način »sklepanja« in zavajanja ni metoda dela po mojem okusu, zato tudi tovrstne kritike na svoj račun ne morem ocenjevati drugače kot nezrele in neresne.

Simon Purger v svoji kritiki torej ne odstopa od dosedanjih ocen iz idejno ožje profiliranega slovenskega časopisja. Tako kot druge »kritike« tudi njega ni zanimala toliko historična kartografija, saj ji je posvetil bore malo pozornosti. Tudi on se je lotil prebiranja tistega, s čimer se ne strinja, ob tem pa spregledal tisto, kar bi lahko porušilo njegovo edino pravilno tezo. Pokazal je tudi, da ne pozna strokovne literature o vprašanih, za katere navaja dokončne in nedvoumne odgovore. Ob tem sicer ni pojasnil, kje je nanje naletel, saj jih verjetno v tako ozki obliki ni srečal niti med svojim študijskim procesom niti med študijem raznolike znanstvene literature. Če pa se že strinja s tezami, ki so bile že pogosto postavljene pod vprašaj, bi nam moral vsaj razložiti, zakaj zavrača ugotovitve tistih zgodovinarjev, ki so o dogajanju na Slovenskem napisali tehtne temeljne znanstvene študije.

Aleš Gabrič